

УДК 338.432

І.Б. Черкаський, д-р. екон. наук, професор**В.С. Садчиков**, аспірант

Чернігівський державний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ПРИНЦИПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМУ БІЗНЕСІ

Досліджено взаємодію різних організаційних структур в аграрному бізнесі, розроблені рекомендації щодо покращення їхньої діяльності як у Чернігівському, так і в інших регіонах України та сформульовані принципи розвитку організаційних структур в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: аграрний бізнес, організаційна структура, аграрне підприємство, аграрний сектор економіки, акціонерне товариство, сільськогосподарське підприємство, сільськогосподарський виробничий кооператив, комунальне господарське підприємство, агропромислове об'єднання.

Исследовано взаимодействие различных организационных структур в аграрном бизнесе, разработаны рекомендации по улучшению их деятельности как в Черниговском, так и в других регионах Украины и сформулированы принципы развития организационных структур в аграрном секторе экономики.

Ключевые слова: аграрный бизнес, организационная структура, аграрное предприятие, аграрный сектор экономики, акционерное общество, сельскохозяйственное предприятие, сельскохозяйственный производственный кооператив, коммунальное хозяйственное предприятие, агропромышленное объединение.

The interaction of the different organizational structures in the agricultural business, to develop recommendations to improve their performance in Chernigov, and other regions of Ukraine and formulated the principles of institutional development in the agricultural sector.

Key words: agricultural business, organizational structure, agricultural enterprise, the agricultural sector of the economy, corporate enterprise, agricultural enterprises, agricultural production cooperative, and public economic enterprise, agribusiness association.

Постановка проблеми. Від ефективної роботи сільськогосподарських підприємств багато в чому залежить забезпечення населення високоякісними продуктами харчування та продовольча безпека країни.

На новому етапі розвитку національної економіки, пов'язаному з неухильним входженням у світовий ринок, можливе виникнення складного становища вітчизняного бізнесу, особливо в аграрному секторі економіки. Така ситуація обумовлюється, насамперед, низькою конкурентоспроможністю аграрних підприємств у порівнянні з зарубіжними виробниками. Такий стан вимагає активного використання вітчизняного і світового досвіду роботи аграрних форм бізнесу, які відповідають сучасним світовим тенденціям розвитку. У цьому випадку для розв'язання цієї проблеми потрібно сформулювати основні принципи формування, ефективного функціонування та розвитку різних форм аграрних підприємств з метою підвищення їх конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблем підвищення ефективності аграрного виробництва, принципів становлення та розвитку організаційних структур аграрного бізнесу в економіці багатьох країн приділяється значна увага. Вагомий внесок у розвиток зазначеної тематики дослідження зробили А.В. Козаченко, А.Є. Воронкова, А.С. Шевченко, В.В. Назаров, В.Ю. Медяник, Н.А. Ясинська, П.Т. Саблук, С.Г. Дрига та інші.

Незважаючи на значну кількість наукових праць за цією тематикою, актуальними залишаються дослідження принципів, форм і методів діяльності аграрних підприємств та регіональних особливостей ведення аграрного бізнесу в Україні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах розвитку вітчизняного регіонального аграрного сектору економіки підвищення ефективності аграрних підприємств відноситься до вкрай складної і багатоаспектної проблеми, пов'язаної з вирішенням багатьох економічних, соціальних та інституціональних завдань. Вони обумовлюються низьким технічним і технологічним рівнем виробництва, високим диспаритетом цін, слабким проявом інноваційної діяльності, недостатнім рів-

нем організаційної культури та значним відставанням у соціальному розвитку. Послаблення дії цих негативних факторів неможливе без державного регулювання та державної підтримки підприємництва.

За останні роки певною мірою вдалося подолати застій у розвитку аграрного бізнесу в Чернігівському регіоні, завдяки посиленню уваги до його проблем з боку держави. Однак вжиті заходи далеко не достатні, що проявляється в недосконалому чинному законодавстві, не обґрунтованому податковому тиску на підприємства, незадовільній державній підтримці ведення аграрного бізнесу, труднощами кредитної політики та не повному інформаційному забезпеченні. Відсутній налагоджений механізм державного регулювання малих і середніх підприємств у сільськогосподарському секторі регіону. Потребує свого вдосконалення система лізингу, інформаційне забезпечення процесів функціонування та інноваційного розвитку підприємств аграрного бізнесу.

Тільки на основі розв'язання вказаних проблем стає можливим пошук реальних напрямків та заходів підвищення ефективності виробничої діяльності аграрного підприємства регіону.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз найбільш поширених організаційних форм ведення аграрного бізнесу та визначення основних принципів формування, функціонування та розвитку організаційних структур в аграрному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу. Відносини в сільському господарстві будуються на співпраці між різними організаційними структурами в агробізнесі. Сьогодні демонструє нам більшість проблем, які пов'язані з недосконалістю побудови організаційних форм агробізнесу як основних структурних одиниць сільського господарства країни.

Система організаційних форм відповідних сільськогосподарських підприємств (фірм, організацій) може бути представлена в такому вигляді:

- державні сільськогосподарські підприємства;
- колективно-кооперативні підприємства – сільськогосподарські підприємства, які зберегли статус колективних господарств, але змінили економічний механізм управління на права володіння селянами паями на землю та майно;
- акціонерні товариства – організаційна форма об'єднання підрозділів підприємств і окремих осіб із різною часткою власної участі (кількості акцій);
- асоціації селянських господарств, кооперативів;
- підприємства приватної та змішаної форми власності;
- фермерські господарства;
- підсобні господарства громадян;
- комунальні сільськогосподарські підприємства;
- сільськогосподарські виробничі кооперативи – підприємства, створені для спільного виробництва продукції сільського господарства з обов'язковою трудовою участю в його діяльності з метою отримання прибутку;
- сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи – підприємства, створені для здійснення обслуговування в основному членів кооперативу на засадах взаємодопомоги та економічного співробітництва переважно на безприбутковій основі;
- агрофірми – відносно новий вид агропромислового формування галузевого характеру, які виробляють не тільки продукцію для продажу, але й надають різні виробничі послуги;
- агропромислові об'єднання – конкретні організаційні форми управління виробництвом обов'язковою умовою яких є добровільність входження, збереження господарської та юридичної самостійності;
- агропромислові комбінати – форма інтегрованого багатогалузевого виробництва на регіональному рівні;

- агропромислові концерни – об'єднання різноманітних підприємств, які здійснюють спільну діяльність на основі добровільної централізації своїх основних функцій;

- агропромислові фінансові групи – об'єднання, до складу яких можуть входити сільськогосподарські та промислові підприємства, банки, наукові, проектні та інші установи;

- агрохолдинги – групи юридичних, самостійних сільськогосподарських, переробних і обслуговуючих організацій, контрольні пакети статутного капіталу яких належить одній особі. Агрохолдинги включають у себе сільськогосподарські, переробні і торговельні організації, що об'єднали або повністю, або частково свої ресурси на основі договору про взаємовигідне економічне співробітництво. До їхнього складу обов'язково повинні входити господарства, які орендують землю або мають свої земельні угіддя та використовують їх для виробництва продукції. Вітчизняні агрохолдинги орендують землі в багатьох регіонах України. Орендовані сільськогосподарські угіддя в середньому мають площу від 60 до 300 тис. га [13].

Розглядаючи різні організаційні структури в аграрному бізнесі, необхідно враховувати всі позитивні і негативні аспекти кожної організаційної форми (результати представлені в таблиці 1).

Таблиця 1

Позитивні і негативні аспекти найбільш поширених організаційних форм аграрного сектору економіки

Агрохолдинги	
Позитивні сторони	Негативні сторони
1	2
1. Відносно невелика вартість входження в бізнес, можливість надзвичайно стрімкого "відбивання" витрат (1-2 роки) та швидкого виходу з бізнесу (вартість основних фондів, якщо порівняти з оброблюваними площами – мінімальна)	1. Складність підбору менеджерів. У них є багато можливостей для крадіжок і, як наслідок, низький рівень керованості 2. Складність залучення трудових ресурсів (керівники часто не виконують соціальні та інші зобов'язання перед працівниками)
2. Стимулюючий вплив на створення агрохолдингів дозволяє перебувати на спецрежимі оподаткування (фіксований сільськогосподарський податок), який є привабливим інструментом формування «законних» схем ухилення від сплати значної частини податків	3. Агрохолдинги йдуть лінією "найменшого опору" і впроваджують практично виробництво монокультур (зерно-олійні, цукровий буряк), з тваринництвом справи ніхто мати не хоче, а тому, коли не вносять органічні добрива, стрімко погіршується стан земель
Колективні сільськогосподарські підприємства (КСП)	
1. КСП є добровільним об'єднанням громадян	1. Членами КСП можуть бути лише фізичні, а отже, не можуть бути юридичні особи
2. КСП є юридичною особою, має поточні та вкладні (депозитні) рахунки в установах банку і печатку зі своїм найменуванням – "самостійним", повноправним суб'єктом господарювання на ринку	2. Нездатність КСП здійснювати ефективну виробничо-фінансову діяльність в умовах ринкових перетворень у силу багатьох факторів економічного, соціального та правового характеру
3. Гарантується недопустимість втручання держави у здійснення господарських функцій КСП, обмеження його прав та інтересів з боку органів державної влади й управління, забезпечуються рівні права КСП з державними підприємствами, фермерськими господарствами, іншими суб'єктами господарювання	3. Неефективна система управління підприємством, так звана «зрівнялівка» у розподілі і використанні отриманих економічних результатів
4. КСП створюється для спільного виробництва сільськогосподарської продукції та товарів	4. Байдуже ставлення членів КСП до належного їх підприємству майна і відсутність серйозних мотивацій для різкого підвищення ефективності використання колективних земель та майна

Продовження табл. 1

1	2
5. КСП самостійно визначає напрями сільськогосподарського виробництва, його структуру і обсяг, самостійно розпоряджається виробленою продукцією та доходами, здійснює будь-яку діяльність, що не суперечить законодавству України; має право кооперуватися з промисловими підприємствами та установами під час переробки сільськогосподарської продукції, виготовленні промислових та інших товарів, розширення сфери соціально-культурного, комунально-побутового обслуговування сільського населення, підготовки і перепідготовки кадрів	5. Непривабливість КСП, як форми господарювання, у ринковому середовищі
Селянське (фермерське) господарство	
1. Забезпечення створення нових робочих місць	1. Жорсткі вимоги СОТ до товаровиробників стосовно технологій виробництва та якості сільськогосподарської продукції
2. Фермерське господарство може більш якісно реінвестувати свій прибуток і управляти сукупним доходом	2. Відсутність у достатній кількості власного оборотного капіталу
3. Підтримка постійного тісного зв'язку із всіма постачальниками, продавцями і покупцями продукції	3. Неспроможність держави на належному рівні підтримувати розвиток фермерських господарств в аграрному секторі економіки
4. Більш продуктивне досягнення поставлених цілей завдяки кращій згурпованості колективу працівників підприємства	4. Складний рівень економіки регіону і неспроможність достатнього виділення коштів на реалізацію регіональних програм розвитку фермерських господарств у регіоні
5. Швидке розповсюдження інформації між фермерськими господарствами	5. Складні та непрозорі умови надання пільгових кредитів
6. Невисокі сукупні витрати порівняно з іншими видами підприємств	6. Наявність кризових процесів в економіці держави 7. Великі темпи інфляції
Сільськогосподарські кооперативи	
1. Кооператив вправі передати своє майно в довічне керування іншій особі (довірчому керуючому)	1. Утворення майна кооперативу, у тому числі за рахунок пайових внесків членів кооперативу не означає, що ця частина майна належить членам кооперативу
2. Немає статутного капіталу, а тому закон не передбачив для засновників кооперативу обов'язок внести якийсь мінімум засобів, без яких неможливе створення кооперативу	2. Якщо протягом першого року діяльності кооперативу, починаючи з дня його державної реєстрації, не буде цілком сформований пайовий фонд, кооператив може бути ліквідований за рішенням суду
3. На відміну від інших організацій, кооперативи можуть створювати з визначеної частини свого майна неподільний фонд, тобто який не підлягає поділу між членами, крім випадків, передбачених законом. На неподільне майно не може бути звернене стягнення по особистих боргах члена кооперативу	3. Наявність у майні кооперативу паїв його членів не перетворює власність кооперативу в загальну часткову, тому що власником залишається кооператив як юридична особа
Акціонерне товариство	
1. Обмеження економічного ризику для окремих учасників	1. Виникнення фіктивного капіталу, який часто функціонує відірвано від реального капіталу
2. Підвищення підприємницької активності та об'єднання різних економічних можливостей – капіталів, умінь, знання та ідей	2. Зниження можливостей контролю за діяльністю акціонерних товариств з боку дрібних акціонерів
3. Жорстке відокремлення власності акціонерного товариства і власності його учасників	3. Наявність можливостей спекулятивного або навіть злочинного акціонерного засновництва

Закінчення табл. 1

1	2
Підсобне господарство (ПГ)	
1. Співпраця у своїй діяльності з іншими економічними суб'єктами АПК і спираючись на допомогу колективних господарств	1. Чисто споживчий, а не товарний характер сільськогосподарського виробництва
2. Виплачуваний власниками ПГ земельний податок, в силу своєї незначної величини, не робить істотного впливу на рентабельність цієї категорії господарств	
3. ПГ – сприяє набуттю навичок економного та ефективного господарювання на землі, формування у сільського населення соціальних якостей, адекватних ринковій економіці, таких як діловитість, підприємливість, самостійність	2. Ведеться громадянином або громадянином спільно з іншими громадянами, які проживають з ним і (або) спільно здійснюють з ним ведення ПГ з метою задоволення лише особистих потреб на земельній ділянці
4. Свобода економічної діяльності, самостійність у прийнятті господарських рішень і повна економічна відповідальність за результати своєї роботи. Іншими словами, особисте підсобне господарство сприяє формуванню суб'єктів господарювання нового типу	
5. З'явилися ознаки багатокладності економіки, різноманіття форм власності	3. Селяни, що проживають у віддалених населених пунктах, не мають ринку збуту продукції, виробленої в самих господарствах
6. ПГ швидше пристосовується до кон'юнктури ринку й оперативно реагує на динаміку попиту і пропозиції. Збуту його продукції сприяє вища якість і товарний вигляд, а також гнучкий компромісний підхід під час формування ринкових цін	
7. Забезпечення соціального захисту низькооплачуваних груп сільського і міського населення за умови ринкових відносин, що дозволяє згладжувати не виправдані регіональні відмінності в доходах від суспільного господарства	4. Вимушений характер підприємницької діяльності у галузях, які є не вигідними для власника ПГ внаслідок погіршення умов ведення бізнесу
8. Забезпечення соціального захисту низькооплачуваних груп сільського і міського населення за умови ринкових відносин, що дозволяє згладжувати не виправдані регіональні відмінності в доходах від суспільного господарства	

Розглянувши детальніше позитивні і негативні аспекти діяльності різних організаційних форм аграрних підприємств можна зробити висновок, що багато моментів не досить чітко прописані законодавчо і потребують більш детального наукового дослідження.

Більшість із названих вище організаційних форм зародились за межами України, але у ході здійснення аграрної реформи, якої досить гостро потребують вітчизняні аграрні підприємства, потрібно опиратись на формування нових організаційних структур, таких, які будуть найбільш досконалими для конкретного регіону або для конкретної держави. Тільки почавши відбудовувати сільське господарство з "чистого аркуша", можна досягнути певного результату, тому пропонується провести статистичне дослідження щодо структури організаційних форм сільських господарств у Чернігівському регіоні (таблиця 2).

Таблиця 2

*Структура діючих суб'єктів господарювання
у сільському господарстві Чернігівського регіону*

Вид суб'єкта господарювання	Роки					
	2009		2010		2011	
	одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості
Усього	1058	100,0	1030	100,0	1019	100,0
Господарські товариства	145	13,7	142	13,8	141	13,8
Приватні підприємства	80	7,6	77	7,5	75	7,4
Виробничі кооперативи	18	1,7	18	1,7	16	1,6
Фермерські господарства	780	73,7	760	73,8	753	73,9
Державні підприємства	6	0,6	6	0,6	6	0,6
Підприємства інших форм господарювання	29	2,7	27	2,6	28	2,7

Як бачимо із таблиці 2, майже 74 % у загальній кількості у кожному із періодів займали фермерські господарства, питома вага яких за два останніх періоди зросла на 0,2 %. Тим не менше багато сільськогосподарських підприємств фермерського типу є збитковими, що не може позитивно відбиватися на економіці регіону. На основі державної власності функціонують лише 0,6 % підприємств. Це досить малий відсоток, який пов'язаний з тим, що державні сільськогосподарські підприємства не можуть витримати конкуренції з приватними підприємствами.

Структура діючих суб'єктів господарювання показує нам, що потрібно переформувати сільське господарство таким чином, щоб більшість складала саме виробничі кооперативи, корпорації та інші конгломеративні форми, оскільки тільки маючи стабільний великий капітал можна швидше підняти економіку, ніж велика кількість збиткових малих підприємств фермерського типу.

Доцільним у такій ситуації є створення фермерських виробничо-торгових кооперативів. Фермерські виробничо-торгові кооперативи – це добровільне об'єднання фермерських господарств з метою спільного виробництва, зберігання, перероблення і збуту виробленої сільськогосподарської продукції та забезпечення її належного фінансування, постачання і реалізації.

Ця організаційна форма могла об'єднати всі великі, середні і малі сільськогосподарські підприємства, які знаходяться на території однієї області в одне велике, яке б означало напрямки спеціалізації області і направляло всі зусилля на розвиток сільського господарства конкретного регіону. Для кожного такого кооперативу доцільно мати державне замовлення на виготовлення конкретного виду сільськогосподарської продукції, яке буде гарантовано розподілятися між своїми підприємствами.

Таким чином, створена система кооперативів дасть можливість великим, малим, середнім сільськогосподарським підприємствам на взаємовигідних умовах концентрувати виробництво продукції і таким чином на більш вигідних умовах організувати збут, забезпечуючи собі стабільний високий прибуток і знижувати можливість банкрутства в кризових і нестабільних економічних умовах.

На основі проведених вище досліджень можуть бути сформовані принципи формування, функціонування та розвитку організаційних структур в аграрному бізнесі регіону (рисунок).

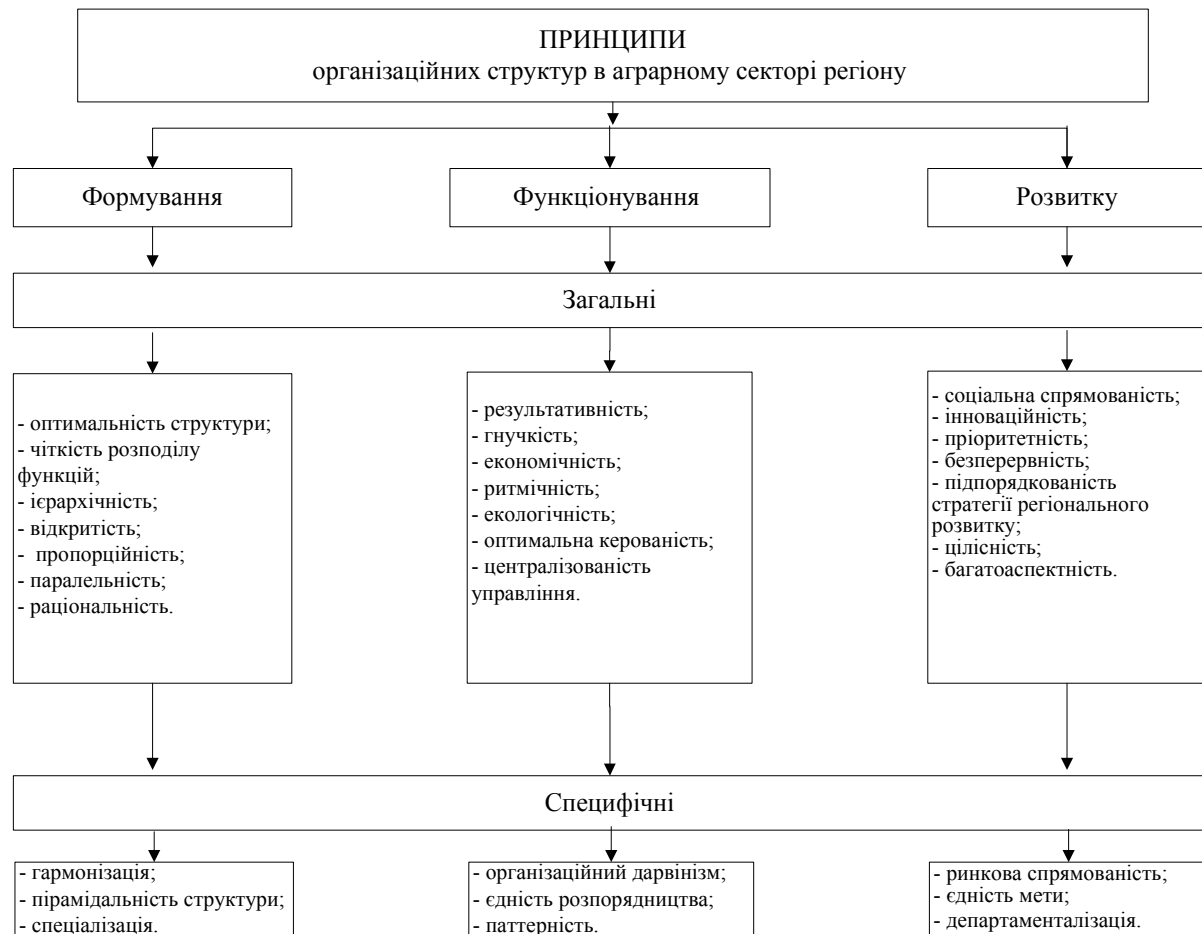

Рис. Принципи формування, функціонування та розвитку організаційних структур в аграрному бізнесі регіону

Принципи формування:

1. Принцип оптимальної структури передбачає раціональне співвідношення спеціалізації та кооперації виробничої діяльності.

2. Принцип чіткого розподілу функцій між підрозділами і посадовими особами включає дублювання і паралелізм у роботі, ліквідує подвійність підпорядкування і забезпечує встановлення чітко окреслених меж у діяльності функціональних підрозділів і керівників. Цей принцип ґрунтується на такому правилі: кожна ланка повинна мати одного безпосереднього керівника і точно визначені функції.

3. Принцип ієрархічності передбачає вертикальний поділ управління організаційною структурою, тобто виділення рівнів управління і підпорядкування нижчих рівнів управління вищим.

4. Принцип відкритості полягає у відкритій, прозорій, публічній діяльності організаційної структури.

5. Принцип пропорційності – чисельність персоналу підрозділів має бути пропорційна обсягові їх діяльності.

6. Принцип раціональності – організаційна структура по можливості створення повинна бути якомога простішою та прозорою.

7. Принцип паралельності – одночасне протягом періоду виконання двох і більше робіт.

Принципи функціонування:

1. Принцип результативності означає, що при здійсненні будь-яких видів діяльності слід постійно порівнювати витрати, понесені в результаті діяльності з отриманим результатом.

2. Принцип гнучкості означає, що організаційна структура повинна оперативно адаптуватися до зміни економічних, соціальних та політичних умов.

3. Принцип економічності структури забезпечує зменшення витрат на створення і вдосконалення організаційних структур управління.

4. Принцип ритмічності – рівномірний розподіл праці протягом певного відрізка часу.

5. Принцип екологічності полягає в досягненні кращих показників у всіх екологічних аспектах діяльності організаційної структури.

6. Принцип оптимальної керованості – передбачає, що кожна дія, кожний елемент виробництва та кожна структура повинні бути керованими і контрольованими, що узгоджено з принципом зворотного зв'язку.

7. Принцип централізованості управління – процес, при якому глобальні команди, сигнали, що управляють, формуються в єдиному центрі управління і передаються з нього численним об'єктам управління.

Принципи розвитку:

1. Принцип соціальної спрямованості означає, що в плануванні діяльності підприємства необхідно враховувати інтереси людей, забезпечувати соціальні потреби.

2. Принцип інноваційності – це орієнтація на інноваційний шлях розвитку новоствореного підприємства, впровадження сучасної техніки та технологій.

3. Принцип пріоритетності полягає в тому, що організаційна структура сама вирішує, що є пріоритетним для її економічного розвитку.

4. Принцип безперервності – постійна, безперервна, ефективна економічно-доцільна та логічно-обґрунтована діяльність організаційної структури.

5. Підпорядкованість стратегії регіонального розвитку полягає в тому, що кожна організаційна структура повинна займати свою нішу в регіональному розвитку економіки і відповідати певній регіональній стратегії.

6. Принцип цілісності потребує розглядати організаційну структуру як об'єкт, як цілісне утворення, всі складові якого функціонують на реалізацію спільної мети.

7. Принцип багатоаспектності припускає сполучення різних аспектів економічної та соціальної діяльності організаційної структури.

- особистісний аспект припускає вплив, спрямований на розвиток ресурсів організаційної структури;

- поведінковий аспект припускає цілеспрямоване формування стратегії поведінки в ринкових умовах;

- просторово-централізований аспект припускає активне формування систем соціальної підтримки в межах економічної діяльності певної організаційної структури.

Специфічні принципи:

1. Принцип гармонізації – гармонізована та ефективна взаємодія однієї організаційної структури з іншими суб'єктами економіки.

2. Принцип пірамідальності структури полягає в тому, що в ієрархічній системі кожен працівник може вирости тільки до рівня своєї некомпетентності.

3. Принцип спеціалізації – окремі групи працівників організаційної структури зайняті певною діяльністю, спрямованою на досягнення загальної мети.

4. Принцип організаційного дарвінізму – основні принципи природного добору можуть бути застосовані і до організаційних структур. Так, підприємства, що зуміли адап-

туватися до умов «агресивного» зовнішнього середовища, виживають, розвиваються і розкривають свій потенціал, а ті, що не змогли цього зробити, – гинуть.

5. Принцип єдності розпорядження – віддавати накази щодо будь-яких дій може тільки керівник, і відповідальність за виконання його підлегли несуть лише перед ним.

6. Патерність – закономірна регулярність, повторюваність певних економічних елементів у діяльності конкретної організаційної структури.

7. Принцип ринкової спрямованості вказує на те, що новостворена організаційна структура має орієнтуватися на ринкові відносини між конкурентами.

8. Принцип єдності мети вимагає поєднання в управлінні організаційною структурою мети організації, її структурних підрозділів і окремих працівників.

9. Департаменталізація – групування працівників організаційної структури за функціями, продуктами, розміщенням підрозділів організаційних структур та за споживачами.

Дослідження будь-якого процесу, традиційно передбачають процедури з'ясування його природи як феномену виникнення або створення. Саме тут приховано багато положень, що визначають не тільки появу процесу, який вивчається, а й сутність та зміст подальших метаморфоз його становлення та розвитку.

Досліджуючи організаційні форми й принципи діяльності сучасних агробізнесових структур в Україні та в Чернігівській області, ми зможемо в подальшому сформулювати нові раціональні організаційні форми діяльності агробізнесу на регіональному і державному рівнях.

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши всі фактори, які впливають на діяльність організаційних структур в агробізнесі, були виділені основні позитивні і негативні аспекти кожної організаційної форми аграрного сектору економіки.

Проведені дослідження дозволили визначити причини, що гальмують розвиток найбільш перспективних організаційних форм ведення агробізнесу на прикладі Чернігівського регіону і взагалі всієї України.

У результаті аналізу факторів впливу на організаційні форми агробізнесу були сформульовані принципи формування, функціонування та розвитку організаційних структур в аграрному бізнесі регіону.

Після реалізації всіх наведених вище вимог і принципів, діяльність організаційних структур в аграрному секторі економіки значно покращиться, що дасть можливість їм вийти на регіональні, міжнародні та європейські ринки збуту своєї продукції.

Список використаних джерел

1. Ажнюк М. О. Основи економічної теорії : навчальний посібник / М. О. Ажнюк. – Ужгород : Гражда, 2005. – 204 с.
2. Бізнес середовище в Україні. Міжнародна Фінансова Корпорація [Електронний ресурс] / Бізнес середовище в Україні 2003. – Режим доступу : <http://www.ifc.org/ifcext/uspp.nsf/Content/PMS>.
3. Головне управління статистики в Чернігівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://chernigivstat.gov.ua/>.
4. Дикань Н. В. Менеджмент : навчальний посібник / Н. В. Дикань, І. І. Борисенко. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 478 с.
5. Калінін А. В. Аналіз розвитку і стан малого та середнього бізнесу в світі / А. В. Калінін // Економіка, підприємництво та право. – 2011. – № 4 (4). – С. 3-12.
6. Осовська Г. В. Основи менеджменту : навчальний посібник / Г. В. Осовська, О. А. Осовський. – К. : Кондор, 2006. – 664 с.
7. Принципи формування ефективної виробничої структури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libfree.com/102902472.html>.
8. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні : Національна доповідь / К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, Е. М. Кужель, О. В. Лібанова та ін. – К., 2008. – 226 с.

9. Сапабаров А. Д. Теоретические основы функционирования и развития сельскохозяйственных предприятий в условиях рыночных отношений / А. Д. Сапабаров, Р. К. Бекбулатова // Аль-Пари. – 2004. – № 1. – С. 32-37.

10. Сільське господарство Іспанії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ispaniya.net/ekonomika-ispanii/selskoe-hozyaistvo-ispanii.html>.

11. Скібіцька Л. І. Менеджмент : навчальний посібник / Л. І. Скібіцька, О. М. Скібіцький. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 416 с.

12. Тільки правдиві факти про економіку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://onlymyfacts.in.ua/economy301.html>.

13. Top-25 українських латифундистів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vd.ua/img/st_img/195/012_latifundia.png.

14. Феофілов С. Майбутнє України – за агрохолдингами [Електронний ресурс] / С. Феофілов. – Режим доступу : http://agroua.net/news/news_18517.html.